

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ПРОЦЕСІ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 37:93/94 – 057.875

Поліна Вербицька, доктор педагогічних наук,

доцент кафедри Історії України та етнокомунікації
Інституту гуманітарних і соціальних наук
Національного Університету "Львівська Політехніка"

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ПРОЦЕСІ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена актуальній проблемі – висвітлення ефективних методичних підходів до розвитку соціокультурних здатностей студентської молоді в процесі історичної освіти, що передбачають готовність особистості здійснювати ефективну соціальну комунікацію з представниками різних етноконфесійних спільнот, орієнтацію на сприйняття базових демократичних цінностей, особисту самореалізацію та участь в конструктивному міжкультурному діалозі у багатокультурному суспільстві.

Ключові слова: студентська молодь, соціокультурна компетентність, історична освіта, методи, інтеркультурний вимір.

Літ. 7.

Постановка проблеми. Рівень розвитку громадянського суспільства та демократичних процесів загалом визначається соціальною активністю громадян, наявністю потреби реалізувати особистий потенціал, соціальні компетентності задля покращення суспільного життя. Важливими напрямками сучасного освітнього процесу є становлення соціокультурної компетентності студентської молоді – здатностей особистості із соціальної адаптації і життя в умовах багатокультурного суспільства. Вони передбачають готовність молоді людини здійснювати ефективну соціальну комунікацію з представниками різних етноконфесійних спільнот, орієнтацію на сприйняття базових демократичних цінностей, особисту самореалізацію та участь в конструктивному міжкультурному діалозі у багатокультурному суспільстві.

У цьому контексті особливої ваги набуває історична освіта студентської молоді, яка має на меті створення сприятливих умов для громадянського становлення і особистісного розвитку особистості у процесі формування активної життєвої позиції і почуття відповідальності у суспільному житті. Одним із актуальних завдань історичної освіти у багатокультурному суспільстві є розвиток соціокультурної компетентності особистості, що значним чином може бути реалізовано через відповідні методики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження методів, форм, засобів практичної реалізації ефективного освітнього процесу віднайшли своє відображення у працях науковців К. Баханова, В. Блінова, І. Сергєєва, Н. Дерев'янка,

Т. Слагіної, Ю. Завалевського, В. Іванчука, А. Іоффе, П. Кендзьора, О. Коберника, О. Кравченка, Є. Полата, О. Пометун та ін. Водночас питання методики формування соціокультурних здатностей студентської молоді засобами історичної освіти все ще недостатньо досліджена. Саме тому **метою статті** є висвітлення ефективних методичних підходів до розвитку соціокультурної компетентності в процесі історичної освіти у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Навчання культурній багатоманітності, реалізація міжкультурного діалогу засобами історичної освіти має на меті формування, збереження, трансляцію і розвиток культурних норм, цінностей, знань і смислів, сприяючи інтеграції, соціальній консолідації, що є важливим суспільним запитом вищому навчальному закладу на підготовку особистості до ефективної життєдіяльності. Відповідно до цього в сучасних соціокультурних умовах при формуванні змісту історичної освіти важливим є застосування інтеркультурного виміру до розуміння сутності явищ історичного процесу, що передбачає орієнтацію особистості на засвоєння цінностей і досягнень багатокультурної спадщини України та світу, позитивне сприйняття та відтворення загальноприйнятних соціокультурних норм, формування на цій основі соціально-комунікативної здатності конструктивного розв'язання конфліктів, відтворення на практиці ненасильницьких моделей поведінки.

Розвиток толерантності, навичок міжкультурного діалогу мають бути об'єктом історичної освіти молодого покоління в умовах сучасного багатокультурного суспільства. Висока емоційна культура і позитивна мотивація особистості у

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ПРОЦЕСІ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ

процесі участі у діалозі культур дає змогу сформуванню її ціннісне ставлення до культури і традицій етноконфесійних спільнот, різних субкультур, готовність до трансляції полікультурних цінностей членам суспільства, долати можливі негативні наслідки соціальної взаємодії. Відповідно у процесі вивчення базових курсів історії у вищому навчальному закладі студенти мають змогу не лише ознайомитися із надбаннями багатокультурної спадщини, але й набути здатностей до здійснення конструктивного діалогу з представниками різних етноконфесійних спільнот, виявляти повагу до їх традицій та звичаїв.

Невід'ємною умовою ефективної реалізації інтеркультурного виміру історичної освіти студентської молоді є створення та запровадження у практику вищих навчальних закладів ефективних методичних підходів, педагогічних форм та методів як складових методичного інструментарію, спрямованого на формування соціокультурної компетентності особистості. Методика навчання, що базується на розвитку соціокультурної компетентності особистості, орієнтована на активні та інтерактивні методи навчання, використання технології і практики створення навчальних ситуацій.

Спираючись на різні класифікації принципів навчання, нами здійснено відбір та конкретизацію принципів, які, на нашу думку, є важливими для реалізації інтеркультурного виміру історичної освіти. Зокрема, це такі принципи: мотивації (відбір форм, методів відповідно до інтересів та потреб особистості); доцільності (спрямування методики на зміст, а не на форму); варіативності (різноманітність змісту і методики забезпечує ефективність навчання); співпраці (взаємодія студентів і викладача у спільній діяльності); творчого підходу (можливість модифікації методичних засобів); послідовності (чітка структура застосування у конкретній навчальній ситуації); добровільності (право вибору студентами певного виду діяльності); поваги та толерантного ставлення до особистості (сприйняття іншої думки та індивідуального стилю пізнання особистості); демократичності (застосування методів, що базуються на демократичних цінностях). Важливим у процесі відбору оптимального методичного забезпечення освітнього процесу є врахування принципу варіативності (О. Газман), який передбачає вибір викладачем методичного інструментарію відповідно до особливостей та можливостей студентів [5, 76].

Враховуючи напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених, у процесі розроблення нами

методичного супроводу ми опиралися на класифікацію методів, які базуються на проблемному підході [16, 34], а саме: ситуативні (розгляд реальної чи придуманої ситуації, дослідження, що розглядає специфічні дії, епізоди та учасників); дискусійні (обмін ідеями, судженнями, думками бесіди, диспути, дебати, круглі столи, прес-конференції); пошукові (отримання певної інформації із різних джерел); асоціативні (асоціювання ситуацій і понять з опорою на існуючий досвід); аналітичні – (методики, які звернені до раціональної форми пізнання, розвивають здатності до дедукції); лекційні (розповідь, пояснення, бесіда); ігрові (ситуаційно-рольові, дидактичні, творчі, організаційно-діяльнісні, імітаційні, ділові ігри (рольова гра, ділова гра, симуляція); візуально-графічні (робота з графіками, схемами, таблицями, відеофільми, ілюстраціями); проєктні (спрямовані на відпрацювання способів діяльності у ході розв'язання проблем); рефлексивні (самоаналіз, оцінка і осмислення власних дій та дій групи).

Як свідчить педагогічна практика, ефективними в справі становлення соціокультурної компетентності й гуманістичних цінностей особистості є саме інтерактивні методи, що передбачають взаємодію і співпрацю усіх учасників освітнього процесу для вирішення навчальних і практичних завдань. Зокрема, аналіз історико-культурних джерел; проєктування – розробка та реалізація історичних проєктів; дискусії; рольові та ділові ігри (модельювання відносин, вивчення ситуацій, які дають змогу обговорювати соціокультурні проблеми і спільно працювати над способами їх вирішення); спілкування засобами Інтернету (обговорення на форумі, розміщення інформаційних ресурсів на сайті, обмін досвідом проєктної діяльності тощо); організація рефлексії (обговорення, есе, твір на тему, бесіда).

Цей методичний інструментарій дає змогу організувати навчальну соціальну взаємодію студентів, в процесі якої в її учасників виникають нові знання і досвід. Отже, під поняттям “інтерактивність” у контексті реалізації інтеркультурного виміру в історичній освіті розуміємо спеціально організовану пізнавальну дослідницьку діяльність, яка сприяє розвитку міжкультурного діалогу та взаємодії. Умовами інтерактивності є наявність проблеми, її обговорення і співпраця групи над її вирішенням, прийняття узгодженого рішення, аналіз, рефлексія її результатів членами групи.

Різні методичні підходи формування соціокультурної компетентності особистості у процесі вивчення базових курсів історії у вищому

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ПРОЦЕСІ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ

навчальному закладі об'єднані принципом розвитку критичного мислення, що передбачає орієнтацію на навички формування, представлення і захисту власної позиції. Сутність цього підходу полягає у здійсненні різних видів навчально-виховної діяльності у контексті рефлексії, що передбачає критичний аналіз власних поглядів, конкретної соціокультурної ситуації і прийняття обґрунтованого рішення на основі виваженого вибору. Головним принципом є визнання недостатності будь-яких, неможливості однозначної оцінки будь-якого явища чи події, існування єдиної, абсолютної позиції.

Реалізація принципу критичного мислення на занятті історії відбувається у процесі аналізу студентами історичних джерел (документи, спогади, свідчення очевидців тощо), призначення яких – допомагати створювати яскраві, виразні образи подій, особистостей, а також засвоєння навичок історичного аналізу. Письмові та візуальні історичні джерела, в яких представлена тематика відображення різних образів світу, культурної багатоманітності і міжкультурних контактів, мають стати важливою складовою навчально-методичних матеріалів. Історичне джерело має слугувати засобом пізнання тієї чи іншої людини, історичного середовища, суспільства загалом.

Робота з історико-культурними джерелами в базових курсах історії сприяє розвитку дослідницько-пізнавальної діяльності студентів, формуванню ціннісних уявлень, досвіду міжкультурного діалогу та взаємодії. Важливими завданнями вивчення історії є порівняння різних версій та інтерпретацій історичних подій та фактів, які містяться в історичних джерелах, вибір найбільш переконливих з них. Зокрема, викладачі мають використовувати на практичних заняттях тексти історичних джерел, які представляють різні кути зору.

Аналізуючи історичні джерела, які можуть представляти різні позиції та кути зору, необхідно навчати студентів порівнювати різні описи, шукаючи відмінності і подібності у фактах, а також судження, що виражають певні погляди або думки. Обговорення відмінностей у трактуванні одного ж історичного факту чи події та з'ясування причин такої оцінки (неповна інформація, суб'єктивність, різний досвід, певна релігійна чи політична приналежність тощо) сприяє формуванню здатностей аналітичного та критичного мислення особистості, дають можливість формувати об'єктивні, зважені та незалежні судження при оцінці історичних явищ.

Візуальні джерела стимулюють інтерес

студентів до вивчення історії. Організуючи роботу з візуальними джерелами, слід формувати в студентів об'єктивну неупереджену позицію при оцінці людей іншої культури, їх національно-культурних особливостей. Системна робота з візуальними джерелами надає істотну допомогу у формуванні навичок соціальної комунікації з представниками інших культур.

Інформаційно-аналітична діяльність, здатність застосовувати навички критичного мислення та інтелектуальні вміння у процесі логічного мислення дають можливість особистості ефективно моделювати свою поведінку в соціумі і здійснювати соціальну адаптацію. У процесі формування інформаційної та дослідницької здатностей соціокультурної компетентності доцільно використовувати такі методи: альтернативний вибір (викладач пропонує ситуацію, студенти самостійно обирають варіанти дій); аналіз суперечливих висловлювань, афоризмів, проблемних моральних ситуацій, навчання методам обробки інформації, класифікації та систематизації. Важливим аспектом реалізації запропонованих вище методичних підходів є організація аналізу студентами власних суджень, конкретної соціокультурної ситуації, здійснення різноманітних видів навчально-виховної діяльності у контексті рефлексії.

Узагальнюючи вищезазначене, доцільно сформулювати основні методичні підходи до аналізу джерел у процесі викладання культурної багатоманітності в навчальних курсах історії у вищому навчальному закладі: уникати односторонності в трактуванні історичних джерел, представляти факт як комплексне явище, враховувати його місце в історичному контексті; порівнювати інтерпретації джерел, знаходити подібність і відмінність; здійснювати критичний аналіз різнобічних оцінок історичного джерела; пояснювати мотиви тієї чи іншої інтерпретації історичних джерел, подій та фактів (ідейні, етичні, політичні); розгляд певного джерела у контексті певної культурної, морально-етичної системи; комплексний розгляд джерел, розгляд свідчень джерела і порівняння з іншими джерелами; застосування інтерактивних методів навчання, активних форм і технологій – дискусій, диспутів, рольових ігор, проектної діяльності.

Набуття вміння вести діалог, що мотивує студентів до участі у суспільному житті, сприяє розвитку плюралізму та поваги до думки інших, є важливим результатом історичної освіти. У сучасних педагогічних дослідженнях розкривається важливість розвитку виховного та педагогічного потенціалу діалогової взаємодії суб'єктів навчання

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ПРОЦЕСІ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ

і виховання, її активний вплив на розвиток психічних функцій особистості, мислення, соціально важливих якостей студентів, здатностей до глибокого розуміння різних культур.

Організація діалогу передбачає здійснення декількох етапів. Так, підготовчий етап до діалогу включає вибір предмету обговорення і мети як результату обговорення. Обговорення має особисте значення для студентів за умови врахування їх вікових особливостей та актуальних соціокультурних проблем. Предметом обговорення мають бути актуальні і цікаві для молоді проблеми. Важливим є врахування у процесі вибору теми рівня знань та досвіду студентів. Етап дослідження теми дискусії передбачає підбір ними інформації із різних джерел (письмових, візуальних, офіційних, приватних, засобів масової інформації та ін.), застосування багатоперспективності та прийомів критичного аналізу для їх порівняння та аналізу, вироблення на цій основі певних висновків.

На етапі організації діалогу особлива увага надається створенню умов для всебічного обговорення проблеми, активного висловлювання ідей, суджень, – дотримання коректності ведення діалогу. Рівень дискусії є вищим за умови виявлення зацікавленості модератора дискусії у вирішенні проблеми; його демократичної позиції (надання можливості висловитися усім, утримування від оцінок суджень учасників). Етап рефлексії відіграє важливу роль у засвоєнні цінностей. Важливим у процесі аналізу дискусії є організація викладачем колективної рефлексії, у ході якої відзначалися цікаві судження, дотримання правил учасниками дискусії, внесок кожного і значення спільного обговорення певного питання для кожного учасника дискусії.

Методика розв'язання конфліктів сприяє розвитку навичок участі, що є важливими для формування соціокультурної компетентності. Завдання, що вирішуються засобами цього: навчити розумінню природи конфлікту та технологіям йшли розв'язання; допомогти усвідомити необхідність поваги індивідуальних відмінностей людей.

Навчально-виховна діяльність, спрямована на набуття молоддю здатності розв'язання соціальних конфліктів та проблем, розвитку умінь та навичок попереджувати і конструктивно їх вирішувати відповідно до ціннісних орієнтацій і конкретних соціокультурних умов, може здійснюватися за допомогою різних методів і форм навчання, які спрямовуються на формування установок на повагу та толерантне ставлення до відмінностей, міжкультурного діалогу; навичок

ненасильницького вирішення соціальних конфліктів на всіх рівнях соціальної комунікації. Методичні підходи до формування здатності розв'язання соціальних конфліктів, проблем, що розроблялися нами на основі теоретичних досліджень і методики різноманітних тренінгів з цієї проблематики (І. Почекаєва [16, 34]; А. Прутченков [16, 34]), передбачають оволодіння студентами способами ефективного вирішення проблем; навчання формулювати свої інтереси, оволодівати уміннями пошуку компромісів, навичками вирішення конфліктів на різних рівнях соціальної комунікації.

Водночас слід зазначити, що можливості реалізації інтеркультурного виміру в навчальному процесі обмежені. Відтак необхідно використовувати можливості проектної і дослідницької роботи студентів, що мають позааудиторний характер. Зокрема, дослідження історії місцевого багатокультурного середовища є цінним ресурсом історичної освіти у контексті міжкультурного діалогу. Полікультурний аспект історичної дослідницької роботи студентів має на меті висвітлення ролі різних національних спільнот в історичному процесі, створення їх позитивного образу в історії України.

Інтеркультурний та проблемний підходи обрано провідними у конструюванні молоддю історичного матеріалу.

Історичні пам'ятки місцевої спільноти є цінним ресурсом історичного дослідження. Аспекти минулого формують характерні риси місцевої громади. Досліджуючи історію пам'яток, зосереджених у місцевій громаді, їх функції у минулому, студенти навчаються розуміти їхню історичну вартість, їх роль у майбутньому, необхідність їх збереження чи відновлення. Історичною пам'яткою є усе те, що нагадує про минуле, про нашу історію, зокрема місця археологічних розкопок, історико-архітектурні пам'ятки, пам'ятки природи, культові споруди, пам'ятки військової історії, територіальні обмеження, пам'ятки виробництва та техніки, історичні назви, історичні документи тощо.

Алгоритм роботи із історичною пам'яткою передбачає здійснення таких основних кроків: відшукати у місцевості історичну пам'ятку; охарактеризувати час, обставини, події чи осіб, про які нагадує пам'ятка; описати її загальний вигляд (символіку, форму, розміри, місце, на якому стоїть, матеріал, з якого зроблений, а також певні його особливості та враження, котрі він справляє на спостерігача); з'ясувати, коли і за яких обставин була встановлена (причину, залучені особи та кошти, чії ідеї та інтереси представляє,

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ПРОЦЕСІ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ

вигляд у минулому і сьогоденні, її минулі і сучасні оцінки тощо); дослідити подальшу історію пам'ятки; охарактеризувати її сучасний стан.

Залучення студентів до роботи над історичним проектом дає змогу віднаходити найрізноманітніші об'єкти історичного пошуку, досліджувати та аналізувати їх, проводити порівняння результатів своєї роботи із загальновідомими історичними подіями та їх інтерпретаціями. Особистісне співпереживання історичних фактів, подій, явищ, виразне почуття емпатії є яскравим прикладом формування ціннісного ставлення до історичного минулого, сприяє відродженню історичної пам'яті у багатокультурному суспільстві.

Водночас організація історичної дослідницької діяльності спрямована на підготовку молодих людей до виконання активної ролі громадян, розвиваючи їхню самостійність і відповідальність; залучає молодь до спільного дослідження і надає їм можливість висловлювати власну думку, поважаючи думки та цінності інших; створює умови для ознайомлення з роботою місцевих та центральних органів влади, зокрема відділів культури та охорони історичних пам'яток; національно-культурних товариств, допомагає розвивати відчуття власного місця в минулому, сучасному і майбутньому місцевого багатокультурного середовища, приналежності до його історичної та культурної спадщини.

Узагальнюючи, зазначимо, що охарактеризовані методичні підходи до формування соціокультурних здатностей студентської молоді базуються на індивідуальній та груповій ініціативі, соціокультурній практиці, соціальній інтеграції та взаємодії, партнерській співпраці з місцевою спільнотою, засобами масової інформації.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що реалізація інноваційної методики реалізації міжкультурного діалогу засобами історичної освіти забезпечує механізми усвідомлення студентами безпосереднього зв'язку зі своєю історичною та культурною

спадщиною. Це дає можливість усвідомити зв'язки між діями людей у різних періодах історичного розвитку, інформує про бачення молодими людьми майбутнього та ролі, яку вони можуть відіграти у суспільному поступі. У процесі дослідження історичного минулого молоді люди отримують стале відчуття приналежності до історії багатокультурної громади, навчаються приймати самостійні рішення, здійснювати зважений вибір, прогнозувати розвиток суспільства у майбутньому.

1. Баханов К.О. *Інноваційні системи, технологія та моделі навчання історії в школі: Монографія.* – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – 160 с.: іл.:

2. Вайнола Р.Х. *Технології соціально-педагогічної роботи: курс лекцій [для студентів спеціальності 6.010105 “Соціальна педагогіка” денної та заочної форми навчання] / Рената Хейкіївна Вайнола.* – К.: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2008. – 152 с.

3. Вербицька П.В. *Громадянське виховання учнівської молоді: сучасні аспекти розвитку: [монографія] / Поліна Василівна Вербицька.* – К.: Генеза, 2009. – 384 с.

4. Газман О.С. *Неклассическое воспитание: от авторитарной педагогики к педагогике свободы / Газман О.С.* – М.: МИРОС, 2002. – 258 с.

5. Иоффе А.Н. *Методика гражданского образования: теоретические аспекты и практ. реком. / Иоффе А.Н.* – Брянск: Курсив, 2007. – 168 с.

6. Почакаева И. *Культура поведения в конфликте – как ее формировать / И. Почакаева // Воспитание школьников.* – 2009. – № 2. – С. 34 – 37.

7. Прутченков А.С. *Трудное восхождение к себе: метод, разработки и сценарии занятий социально-психологических тренингов / Александр Сергеевич Прутченков.* – М.: Российское педагогическое агентство, 1995. – 140 с.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2012

“Жоден наставник не повинен забувати, що найголовніший обов'язок полягає в привчанні вихованців до розумової праці і що цей обов'язок важливіший ніж передавання самого “предмета”.

*К. Ушинський
український та російський педагог*

